

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2022)

Gonca ARKON TEKİNEL

Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi
garkon@kocaeli.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0346-4324>

**Kolcu, H. (2021). *Tezatlarnın Şairi*
Tevfik Fikret. Platanus Publishing**

**Kolcu, H. (2021). *The Poet of Contrasts*
Tevfik Fikret. Platanus Publishing**

Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 00.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 00.03.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2022

Atıf/Citation

Arkon Tekinel, G. (2022). Kolcu, H. (2021). Tezatlarnın Şairi Tevfik Fikret. Platanus Publishing. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (3), 2045-2056. <https://doi.org/10.34083/akaded.1203137>

Arkon Tekinel, G. (2022). Kolcu, H. (2021). The Poet of Contrasts Tevfik Fikret. Platanus Publishing. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (4), 2045-2056. <https://doi.org/10.34083/akaded.1203137>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

*Bu çalışma, [Creative Commons Atıf 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Zengin bir tarihî gelişim çizgisine ve köklü bir geleneğe sahip olan Türk edebiyatı, geçmişten günümüze önemli isimler yetiştirmiştir. Tanzimat sonrasında Batı medeniyetinin esas alınmasıyla bir kültür ve medeniyet değişimi yaşanır, bu değişim edebiyatımıza yeni edebî türlerle beraber yeni konular ve fikirlerin de dâhil olmasını sağlar. Yenileşme Devri Türk Edebiyatına bakıldığında büyük isimlerin canlı bir edebiyat ortamı oluşturduğu görülür. Yeni konular ve fikirler, yeni tartışmaları beraberinde getirir. Eserleri ve fikirleriyle günümüzde tartışılan isimlerden biri de Tevfik Fikret'tir. Hasan Kolcu; Platanus Publishing yayınlarından çıkan *Tezatlardan Şairi Tevfik Fikret* adlı çalışmasıyla Fikret etrafındaki tartışmaları eserlerinden hareket ederek objektif bir şekilde ortaya koymuş, meseleleri farklı bir yorumla ele almıştır. Kitap aynı zamanda Tevfik Fikret'in her dönemde yeni çalışmalara konu edileceğini de göstermektedir.

Tevfik Fikret (1867-1915); yazıları, gazeteci kimliği, politik görüşleri ve özellikle şiirleriyle ilham kaynağı olmuş, sanatı kadar fikir ve karakteriyle de çok konuşulmuş, pek çok alanda Batıcı ve ilerici düşüncelerin öncülüğünü üstlenmiş önemli bir isimdir. Fikret, bir misyon adamıdır; hayatı boyunca aşk, dert ve davasını hep bu misyonla yüceltmenin gayreti içinde olmuştur. Dava adamlarına tahammül etmek, onları anlamak emek ve sabır ister. Yalnızlık, kırılma ve nevi şahsına münhasırlık onların temel karakteridir. Bunun içindir ki haklarında genel hükümlerde bulunmak çoğu zaman kişiyi yanıltır. Onların düşünce ve karakterlerini, kırılma anlarını, çocukluklarından itibaren geçirdikleri evreleri tetkik ve tahlil etmeden sağlıklı ve kapsamlı bir portre çıkarabilmek mümkün değildir. Bu durum, Tevfik Fikret için de fazlasıyla geçerlidir.

Bugüne kadar hakkında pek çok inceleme yapılmış bir sanat ve düşünce adamını ideolojik ve tarafgir bir gözle okuyup anlamaya çalışmak, ona yapılabilecek en büyük kötülüktür. Aşırıya kaçan övgü ve yergiler, çoğu zaman onu anlamamızın önünde büyük engeller oluşturacaktır. Objektif bir yaklaşımla Tevfik Fikret'in edebiyat ve kültür tarihimizdeki yerini tespit etmek, onu şahsiyet ve eseriyle bir bütün halinde anlamaya çalışmak en doğru yoldur.

Türk edebiyatında Fikret'i övgü ya da yergi yağmuruna tutmadan dengeli ve tarafsız bir şekilde değerlendiren ilmî eserler de yok değildir. Mehmet Kaplan'ın *Tevfik Fikret: Devir, Şahsiyet, Eser* kitabı ile Kenan Akyüz'ün *Tevfik Fikret* isimli eseri; bu konuda en başta zikredilmesi gereken çalışmalardır. *Tezatlardan Şairi Tevfik Fikret* de benzer hassasiyetlerle hazırlanmış bir başka eserdir. Yazar Hasan Kolcu, kitabı hazırlarken yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız hususları çok önemseydiğini "Ön söz"de ifade etmektedir. Hasan Kolcu, eserini "ön yargılardan arınmış, objektif bir tavırla, şiirlerinde dile getirdiği tezatları yine şiirlerinden hareketle tespit etmek ve

okuyucunun dikkatine sunmak” gayretiyle kaleme aldığını belirtir. Gayesi ise “Fikret’i yeniden okumaya, anlamaya ve öğrenmeye katkı” sunmaktır. (s. 12-13)

İlk baskısını Ağustos 2021’de yapan eser; araştırma ve incelemeler neticesinde elde edilmiş veriler, tespitler ve hükümler barındırır. Fikret’in çocukluğundan ölümüne kadar geçirdiği süreçte yaşadığı çalkantılı hayat, düşünce evreleri, şahsiyeti ve ona etki eden amiller, sanatı ve sanatındaki tezatlar, düşünce ve inançlarında yaşadığı çelişkiler, içine düştüğü buhran ve bunalımlar yaklaşık 200 sayfa boyunca delilleriyle gösterilmiş; eser, yapılan alıntılar ve aktarılan anekdotlarla zengin bir hüviyete kavuşturulmuştur. Yazar; Fikret hakkında peşin hükümler vermek yerine doğrudan onun şiirlerine, dostlarının tanıklığına ve ilmî kaynaklara müracaat etmiştir. Eserde 242 dipnotun, 80’e yakın kitabın, 40 civarında makale ve şiirin, 26 süreli yayının kullanılması da bunu göstermektedir. Bu durum söz konusu çalışmanın güvenilirliğini sağlamlaştıran önemli bir husustur. Ayrıca eserin sonunda kişi, yer, eser ve yayın adlarından oluşan “Dizin” bölümü de bulunmaktadır.

Modern Türk edebiyatı ve tarihi üzerine yaptığı araştırma ve incelemelerle tanınan Hasan Kolcu’nun Tevfik Fikret gibi büyük bir sanatkârı yetkin bir dille anlatması da kayda değer bir özelliktir. Sade, açık ve akıcı üslup, yerinde verilmiş örnekler, çarpıcı tespitler, ilginç alıntı ve ayrıntılar eserin niteliğini arttıran başlıca özellikler olarak göze çarpar.

Eser titiz bir planla kaleme alınmıştır. Fikret hakkında bir değerlendirme yapılmadan önce onu var eden faktörler; aile yapısı, yetiştiği sosyal çevre ve soluduğu siyasi hava sistematik bir tasnife tabi tutulmuş, ana ve ara başlıklarla konu detaylı bir biçimde anlatılmıştır.

Yazarın tespit ettiği Fikret’in Tezatları, genel olarak Şu başlıklar altında toplanabilir. Bunlar aynı zamanda kitabın bölümlerini oluşturur:

1. Sultan Abdülhamit konusunda yaşadığı tezatlar
2. Dine karşı beslediği duygularda tezat
3. Oğlu Halûk’un şahsında düştüğü tezat
4. Vatan millet anlayışında düştüğü tezat
5. Osmanlılık düşüncesinde yaşadığı tezat

Yazar, Tevfik Fikret’in bu tezatlarını övgü ya da yergi örnekleriyle beraber vererek okuyucuya kıyas yapma imkânı sunar. Her iki örneği inceleyen okuyucu, yazarın etkisinde kalmaksızın, bu tezatları kendisi de sezebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Fikret, bu maddelerin dışında kalan konularda da tezatlar yaşamıştır. Hayatının hemen her safhasında ve hemen her konuda tezada düşen bir kişinin psikolojik ve

sosyolojik sıkıntılarının olacağı şüphe götürmez bir gerçektir. *Tezatlara Şairi Tefvik Fikret* kitabı, işte bu sıkıntıları çözümlenmeye çalışmaktadır.

1- Sultan Abdülhamit Konusunda Yaşadığı Tezatlara

Yenileşme Devri Türk Edebiyatı'nda Tefvik Fikret kadar değişken, onun kadar alıngan ve tezatlara dolu ikinci bir şair bulabilmek güçtür. Ait olduğu edebî topluluğun "hakikat"ten hoşlanmayan, "hayal"e sığınan, "bedbin", "hasta", "hırçın" ve "memnuniyetsiz" ruh hâli; en çok Tefvik Fikret'te kendisini göstermiştir. Bu mizacın neticesi olarak Fikret'in önceleri alkışladığı, sevip yücelttiği kişi ve düşünceleri bir zaman sonra yerin dibine geçirircesine tenkit, tahkir, takbih ve tezyif ettiği çok olmuştur. Onun bu ruh hâli yalnızca şiirlerindeki temalarla sınırlı kalmamış; karakterinde, çevresiyle ilişkilerinde ve bir yerden sonra hayatının tamamında kendini her zaman belli etmiştir. Sosyal ilişkilerindeki bu "huysuzluk" ve "geçimsizlik" siyasi hayatında da etkisini hissettirir. Bunun en dikkate değer örneğini Sultan II. Abdülhamit'le yaşadıkları sorunlarda görmek mümkündür.

Hasan Kolcu'nun verdiği bilgiye göre Fikret, daha Galatasaray Sultanisinde öğrenci iken Sultan Abdülhamit'e büyük bir hayranlık duymaktadır. Yazdığı ilk şiirlerde bu hayranlığı açıkça dile getirir. *Mirsâd* mecmuasının "Sitâyîş-i Hazret-i Şehriyârî" (Padişah Hazretlerine Övgü) konulu şiir yarışmasına katılır ve "Sitayişname" isimli şiiriyle birinci olur. Şiirde, yirmi dört yaşının vermiş olduğu dalgalı ve taşkın ruh hâli ile Sultan Abdülhamit'e mübalağalı meth ü senalarda bulunur, onu "padişahlar padişahı", "kutsal kerem sahibi", "büyükler büyüğü", "eşsiz ve benzersiz" sıfatlarıyla yüceltir. Sultan II. Abdülhamit'e sevgisini sunduğu ikinci şiirini de sultanın doğum yıldönümü münasebetiyle yazmıştır. Yedi kıtalık şiir, *Malûmat*'ın ilk sayısında yayımlanır. Fikret, bununla da kalmaz, üçüncü bir şiir daha yazar. Her iki şiirde de aynı sınır tanımaz övgüler dikkat çekmektedir (s. 20).

Kolcu; Fikret'in Sultan Abdülhamit'e karşı duyduğu öfke ve nefretin bir anda olmadığını, zamanla oluştuğunu söyler. Bunun sebeplerini ise tıpkı Mehmet Kaplan gibi, "1896 yılından itibaren yaşamaya başladığı fikrî ve hissî gelişiminin yanı sıra, onun ferdi hayatında yaşadığı hadiseler ile içinde bulunduğu devrin sosyal ve toplumsal hayatının kendisini ulaştırdığı değişim merhaleleri"ne bağlar (s. 24). Mehmet Kaplan; onun bilhassa olgunluk çağı psikolojisini, hayatından ve eserlerinden yola çıkarak "hırçın, "memnuniyetsiz", ferdi ızdıraplarla beslenen, içe kapanık ve marazî" sıfatlarıyla açıklamaya çalışır. Bu psikolojiyi Fikret'in şahsi hayatında yaşadıkları, irsiyetten gelen özellikler, dönemin sosyal ve siyasi şartları, beslendiği kaynaklarla irtibatlandırır.

Yazarın verdiği bilgiye göre Tefvik Fikret okul çağından itibaren çeşitli acılar ve zorluklar yaşamıştır. Aksaray Mahmudiye Valide Rüştiyesinde okurken 93 Harbi'nin patlak vermesi, savaş yüzünden Balkanlardan gelen muhacirlerin okuluna

yerleştirilmesi, bunun üzerine okulunun kapatılması, sonrasında babası Hüseyn Efendi tarafından Galatasaray Sultanisine verilmesi ve tüm bunları yaşarken daha on bir yaşında olması bilinçaltını oluşturan silik hatıralardır. Ne var ki bu silik hatıralar, ilerleyen yıllarda bütün hayatını etkileyecektir.

Sultanide okurken annesi Hatice Refia Hanım, kız kardeşi Sıdıka ve dayısı Hasan Nuri Bey'in Sultanahmet önlerinde Sürre Alayı ile hacca gitmeleri, çocuk Fikret'in ruhunda önemli izler bırakır; zira bu yolculuk trajik şekilde bitmiştir. Hicaz'da başlayan kolera salgını, Medine'ye bir günlük mesafede hem annesini hem dayısını kendisinden koparır. Kardeşi Sıdıka ise Sürre Emimi Fevzi Bey tarafından İstanbul'a getirilir. Fikret, annesinin nereye gömüldüğünü dahi bilmez. Bu acı tablolar, onun psikolojisinde derin izler bırakır ve hayata kötümser bakmasına sebep olur. Travmatik hâlini yıllar sonra yazdığı "Uzlet-geh-i Mâderi Ziyâret", "Öksüzlüğüm" başlıklı şiirlerinde ifade eder. Kız kardeşi Sıdıka Hanım'ın "sarhoş kocası" tarafından dövülerek öldürölmesi Fikret'i yaralar. Ona göre kız kardeşi, Servet-i Fünûn'dan arkadaşı Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun ağabeyi Ahmet Refik'le zorla evlendirilmiştir. "Hemşirem İcin" şiirinde onun yaşadıklarını dile getirir:

"Sen inmedin, seni indirdiler o mezbeleye,

Sen ölmedin, seni öldürdüler, zavallı kadın!" (s. 31)

Ahmet Hikmet Müftüoğlu, babasına dil uzatılmasına ve ailesine "mezbele" denilmesine çok kızar. İddiaların yalan ve asılsız olduğunu söyler. Böylece iki kadim dostun arası açılır. Dostluk, yerini şiddetli kavga ve ağır hakaretlere bırakır.

1898'de Galatasaray'da Türkçe ve edebiyat öğretmenliğine atanarak görevini 1909'a kadar sürdüren Ahmet Hikmet, Fikret'in Mekteb-i Sultaniye müdür olması üzerine istifa eder. Ahmet Hikmet'in 1908'de Fikret'e hitaben yazdığı zehir zemberek mektup, "Sen ne akrep tinet bir mahlûksun ki sana tesadüf felaketinde bulunanlar zehr-i nühûsetinle dâğidâr olurlar." cümlesiyle başlar ve "Allah belanı versin." bedduasıyla son bulur. (s. 32)

Hasan Kolcu, bu mektup dolayısıyla "Öğreniyoruz ki" der: "Gerçek hiç de Fikret'in dediği gibi değildir." İddianın aksine "Sıdıka Hanım, kocasını çıldırırmasına sever. Dövmek diye bir şey yoktur." Yazar, Süleyman Nazif'in kanaatinin de bu yönde olduğunu söyler. Süleyman Nazife göre Fikret, dünyevi bazı meselelerden kaynaklanan anlaşmazlık ve nefret sebebiyle eniştesine intikam duyguları besler hatta kız kardeşinin mezarına çıkıp ona küfreder. Ahmet Hikmet'in Fikret'e kızgınlığının bir sebebi de "Tarih-i Kadim" şiiridir (s. 34).

Fikret'in önce annesinin ve dayısının, sonra ablasının ölmesi, daha sonra da II. Abdülhamit tarafından sürgüne gönderilen "titiz", "dindar", "iyi kalpli" olan babası Hüseyn Efendi'nin Antep'te hayata gözlerini yumması ve tıpkı annesi gibi babasının da mezarını bilmemesi; kalbinde derin yaralar açar. Hasan Kolcu, Fikret'in Sultan

Abdülhamit'e duyduğu sevginin nefrete dönüşmesinde bu "haksız" sürgünün çok önemli bir yerinin olduğunu ifade eder. (s. 36)

Bu gelişmelerin yanı sıra Fikret, artık siyasi olarak da gözetim ve denetim altındadır. Bu yıllarda üç kez tutuklanır. Her tutuklanma onda Sultan Abdülhamit nefretini daha da körükler. İlk tutuklanma, rahatsız olan yakın dostu İsmail Safa'yı ziyareti nedeniyle. İkinci tutuklanma, Robert Kolej'de verilen çay partisine haremlik selamlık demeden eşiyile birlikte katılması yüzündendir. Üçüncüsü ise Boerler yani İngilizlerden önce Güney Afrika'ya giden Hollandalılar ile İngilizler arasında yaşanan savaşta Sultan Abdülhamit'in Alman dostu olan Boerleri tutmasına karşılık aydınların İngilizleri desteklemesi, bunun için de İsmail Safa'nın hazırladığı ve Hüseyin Siret'in de tebyiz ettiği bildiriye başta Tevfik Fikret olmak üzere pek çok muhalif aydınının imza atmasındandır. Bu hadiseden sonra İsmail Safa Sivas'a, Ubeydullah Efendi Taife, Hüseyin Siret Hass-ı Mansur'a sürülür. Fikret ise tutuklanır, sorgulanır, serbest bırakılır; ama hep gözetim altında tutulur. (s. 37-38)

Tevfik Fikret'in kiskanç, kırıcı ve hazımsız tavırları; dostlarıyla ilişkisini de etkilemiştir. 1896, Fikret'in Galatasaray'dan ayrılıp Robert Kolej'e geçtiği tarihtir. Memuriyetten ayrılınca Sultan Abdülhamit'e tepki göstermedikleri yahut onu destekledikleri için öğretmen, doktor, subay olan bütün memur arkadaşlarına kızar veya küser. Hüseyin Cahit Yalçın, bunlardan biridir. Hüseyin Cahit, Vefa Lisesine öğretmen olarak atanmayı kabul ettiği ve Sultan Abdülhamit'e bağlılık yemini ettiği için Fikret'ten alaycı ve tahkir edici bir mektup alır. Dil "zehirli bir iğne" gibi keskindir. Hüseyin Cahit, "yerin dibine geçtiğini" söyleyecek kadar ezilmiş, üzülmüş ve kırılmıştır. Yahya Kemal de onun geçimsiz tavırlarından nasibini almış biridir. Avrupa'ya kaçan, sonra padişahla anlaşp ülkesine dönen Süleyman Nazif'le selamlaşp musafaha yaptığı için Tevfik Fikret'in gadrine uğrar. Yahya Kemal katı ve kararlı bir biçimde "Ahlak cezası verecek kadar sert değilim." deyince Fikret çok alınır (s. 41-42). Zaman içinde Servet-i Fünûn'un diğer mensuplarıyla da arası açılır.

Fikret, bir Ermeni öğrenci Ermeni Kilisesi İhtiyar Heyeti adına Sultan Abdülhamit'in cülus günü anısı için kendisinden bir şiir yazmasını rica edince kendisinin Sultan Abdülhamit muhalifi olduğunu Ermeni gencin bilmeyişine çok içerler. Üstüne üstlük genç, para teklifinde de bulunur. Tüm kızgınlığına rağmen şiiri sol elle yazıp öğrenciye zarf içinde uzatır ve "şimdi değil, grup hâlinde okursunuz" tembihinde bulunur. Papazlar merakla zarfı açıp cülus için yazılmış şiiri okuyunca hayal kırıklığına uğrarlar, korkularından hemen şiiri yırtıp imha ederler. Fikret, Fuzulî'nin bir şiirini sadece "ben" zamirini "biz" yaparak aynen tekrar etmiştir:

Biz ona fitne, ol bize âfet

Müteneffir biz ondan, ol bizden

Biz ona gussa, ol bize mihnet

Mütenekkir biz ondan, ol bizden (s. 43)

Kolcu, Rıza Tevfik'in "Fikret'in kimseye karşı kini, adaveti yoktu. Öyle gönlünde kin yer tutmaz, bütün kâinatı kucaklayacak kadar aşk ile dolu olan bir kalpte kin bulunmaz." şeklindeki tespitini gerçekçi bulmaz. Fikret'in eŐi Nâzıma Hanım'ın şahitliğine başvurarak bu iddianın yanlış olduğunu belirtir: "Abdülhamit'in en büyük düşmanı idi. Kızıl Sultan'ı hiç affetmedi, onun cülus geceleri her yer ışıklarla donatılırken o, Aşiyân'ın bütün lambalarını söndürtür ve karanlıkta otururdu. Evde birisi lamba yakacak olsa çok sinirlenirdi." Kolcu, Fikret'in yakın çalışma arkadaşlarından Hüseyin Cahit'in *Edebiyat Hatıraları* adlı eserinden de örnekler gösterir. Buna göre Fikret müstebit diye nitelendirdiği Sultan Abdülhamit'in "zulmünden" kaçmak için her yola başvurur. "Bu memleketten hicret etmeyi, Yeni Zelanda'ya, o olmazsa Manisa Sarıçam'a gitmeyi bile düşünmüŐtür." Onun "YeŐil Yurt" Şiiri de bu düşüncenin ürünüdür. (s. 43-44)

Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle "Fikret'in bedbinliği, İstanbul'un maddi manevi bütün varlığına karşı duyulmuş, kuvvetli bir nefret hâlinde kendini göster" diği, bu yönüyle Türk edebiyatında İstanbul'un melun ve menfur bir Őehir olarak tavsif edildiği ilk Şiir olan "Sis"; Fikret'in Sultan Abdülhamit'e "Nefretinin, düşmanlığının ve öfkesinin de ilk Şiiridir." (s. 51). Her ne kadar Şiirde sultanın ismi açıkça zikredilmese de hedefin sultan olduğu her mısradada belli olmaktadır. Kolcu, bunu Tanpınar'dan yaptığı bir alıntıyla ortaya koyar: "Sis, bir infial anının herhangi bir istiare ile ifadesi değildir. Belki Abdülhamit devrinin bir hasta odasını andıran vehimli İstanbul'unun geniş bir visonada toplanmış bütün bir romanıdır." (s. 51)

Tevfik Fikret'in tezatlarını göstermesi bakımından "Bir Lahza-i Taahhur" da önemli bir Őiirdir. Kin, öfke, nefret, kıŐkırtma, azmettirme ve Őiddet duygularıyla 1906'da yazılan Őiir; Ermeni İhtilal Cemiyeti ile Cenevre'deki Hınçak Ermeni Komitesi tarafından 1905'te planlanan ve Belçikalı anarŐist Charles Edourad Jours'e uygulattırılan Yıldız Suikastı ile ilgilidir. "Ey darbe-i mübeccele", "ey dūd-ı müntakim", "ey Őanlı avcı" gibi suikastı ve suikastçıyı övücü hitaplarla dolu olan Őiir; tıpkı "Sis" ve "Tarih-i Kadim" Őiirleri gibi Őairin 1902-1905 yılları arasında sosyal çevresine ve mensup olduğu topluma karşı nasıl bir ruh hâli içinde bulunduğunu gösteren vesikalardandır. Yazarın suikastın planlanma aşamalarını anlattığı satırlar dikkat çekici ayrıntılarla doludur. (s. 58-59) Tevfik Fikret'in Sultan Abdülhamit'e iftira ve hakaretler ettiğini söyleyen Kolcu; Sultan Abdülhamit'e yönelik iddialarının bir itham olduğunu, Türk hükümdarı için "deni/alçak" demekle Ermenilerin yanında yer aldığını ve sevgiden nefrete giden yolda derin bir tezada düştüğünü söyler. Onun için Fikret tezatlarnın Őairidir. (s. 60)

Fikret'in 1896'da belirip 1902'de ayyuka çıkan ve 1906'da iyice kronikleŐen Sultan Abdülhamit düşmanlığı, ölümüne kadar devam eder. Öyle ki İttihatçılarını eleŐtirirken

dahi çıkış noktası hep Sultan Abdülhamit nefreti olmuştur. İttihatçıların meclisi feshetme kararlarını Sultan Abdülhamit'in miladi 1878, hicri 1295'te meclisi fesih kararına atıf yaparak gerçekleştirir. "Doksan Beşe Doğru" şiiri de bu vesilelerle doğar. (s. 64)

2- Dine Karşı Beslediği Duygularda Yaşadığı Tezatlar

Tevfik Fikret'in tezada düştüğü ilk mesele Sultan Abdülhamit ise ikinci büyük mesele de dindir. Hasan Kolcu'nun eserinde en uzun bölümler bu konulara ayrılmıştır. Bu iki konu neredeyse kitabın üçte ikisini teşkil etmektedir.

1820'lerde ihtida etmiş Sakızlı mütebeyin bir Rum aileye mensup olan, hac yollarında vefat eden, dinine diyanetine oldukça bağlı annesi ve dayısının dizleri dibinde yetişen Fikret; önceleri gayet dindar ve imanlı bir gençtir. Yaklaşık otuz yaşına kadar namaz kılp her cuma gecesi Kur'an'dan sureler, Yasin-i Şerifler ve Mevlitler okur, ilahiler söyler. Gözü ve gönlü mescitlere bağlıdır; fakat gün geçtikçe dinden, Kur'an'dan soğur, bütün bu inanç değerlerinden uzaklaşarak Müslümanlıktan çıkar; zaman zaman deist, bazen de ateist tavırlar takınır.

1891 yılında *Mirsâd* dergisinde yayımladığı "Tevhid", yine aynı adla yazdığı ikinci şiiri, Nazmî mahlasıyla kaleme aldığı "Bir Hâfize-i Kur'ân'a", 1897-1898 Türk-Yunan Harbi (93 Harbi) münasebetiyle yazdığı "Yenişehir Gazileri", "Sabah Ezanında", "Kâmis-i Yusuf" şiirleri ve *Rûbab-ı Şikeste*'ye aldığı yahut *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımladığı dinî veya din temelli şiirleri; Fikret'in önceleri nasıl bir kimlik ve kişilikte olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna karşın 1897'de *Mütâlâa* dergisinde çıkan "İnanmak İhtiyacı" şiiri, şairin ruhi bunalımlarını ihtiva etmektedir. İnançsızlığın zirve yaptığı şiiri ise "Tarih-i Kadim" dir.

Fikret, "Tarih-i Kadim"i 1905 yılında arife günü yazar. Oğlu Halûk ve refikası ile İstinye'ye sandal gezisi yaparken ters yönden gelen başka bir sandalda iki kurbanlık koyun görür ve dilinden şu mısralar dökülür:

"Din şehid ister, asuman kurban

Her zaman, her tarafta kan, kan, kan!"

Tamamı 212 mısra olan meşhur "Tarih-i Kadim", irticalen söylenmiş bu beyitle doğar. Şair; şiirde İslam'a, Allah'a, peygambere, kitaba ve kadim geçmişe nefretini haykırır. Hiçbir ölçü, kural tanımaz. Bütün öfke, kin ve nefretiyle toplumun manevi değerlerine hücum eder. Kolcu, Mehmet Ali Aynî'den naklen, şiirde "şüphecilik, kötümserlik ve ateizm" olmak üzere üç ana fikrin yoğunlukla işlendiğini belirtir. (s. 103-104) Şiire İslami ve edebî kamuoyunda ilk tepki "Sabilere yüreğinden kopardı imanı" diyen Mehmet Âkif'ten gelir. Âkif, "Yırtılır ey kitab-ı köhne, yarın/Medfen-i fikr olan sahifaların" mısralarını kastederek "Bu beyit beynimde aylarca öttü... Bu adam

Peygamberime sd, babama svse affederdim fakat Peygamberime sövmek... Bunu lrm de hazmetmem.” der. (s. 106-108)

Tevfik Fikret’in kadim geleneği tüm kibir ve nefretiyle reddedip yerine ikame etmeye çalıŐtıđı medeniyet, Batı uygarlığının da temeli sayılan kadim Yunan medeniyetidir. Onun yeni insan, yeni din modelinde bu medeniyet vardır. Ona göre vatani köhne anlayıŐtan kurtarmak gerekir. Bunun için Promete gibi baŐkaldırmak lazımdır. Promete, Yunan mitolojisinde ateŐi ölümsüz tanrılarından alıp ölümlülere veren meşhur kahramandır. Fikret, oğlu Halûk’a Promete’yi örnek olarak sunar. Halûk’un bir âmentsnn olması gerekir. Bu sebeple “Halûk’un Âments”n yazar. Bu âmentde yeni bir din, yeni bir nesil ve anlayıŐ vardır. Böylece Fikret, bir zamanlar inandığı ve muvahhidi olduğu İŐlam’ın âmentsne bir kez daha reddiyede bulunup buna karşılık Őartlarını kendisinin doldurduğu yeni bir âment ihdas eder. Bu inanç manzumesinde kader yoktur, cennet, cehennem, Őeytan, melek, cin yoktur. Fikret, hayır ve Őerrin Allah’tan değil, insandan olduğuna inanır:

“Őeytan da biziz cin de, ne Őeytan ne melek

Dünya dönecek cennete insanla, inandım”

“Tefelsf” Şiirinde buna yakın bir manayla dünyayı mutlu ya da mutsuz, cennet veya cehennem yapacak sadece insandır der:

“Benim yapan bu hayât-ı mell  mes’udu”

Fikret’in Mehmet Âkif’e cevap Őeklinde Kasım 1914’te yazdığı “Tarih-i Kadim’e Zeyl” Şiiri de onun düştüğü tezatları göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Şiir, 1924’te *İçtihad* dergisinde yayımlanıncaya kadar ellerde dolaŐır ve Őöhret bulur. Mehmet Âkif’in,

“Eski divanlarınız dopdolu oğlanla Őarap

Biradan, fahiŐeden başka nedir Ői’r-i Őebâb?”

“Şimdi Allah’a sver... Sonra bol para ver

Hiç utanmaz. Protestanlara zangoluk eder.”

mırsaları ve özellikle “zangoluk” nitelendirmesi Fikret’i öfkelendirir, bunun üzerine kendisi de meşhur “Molla Sırat” Şiirini yazar. Rıza Tevfik’e göre “O manzumenin muharriri Fikret ise müessiri Âkif’tir.” (s. 122).

Hasan Kolcu, “tezatlar Şairi”nin teslim olduğu yeni dinin esaslarını yedi maddede toplar:

1. Benim dinim yaşamak dinidir, ibadet Őeklim düŐünüp yapmaktır.
2. Ben varlığın mminiyim. Ona taparım.

3. Peygamberim yoktur.
4. Tabiat tablolarının ortaya koyduğu kitap, benim kitabımdır.
5. İyiliğin ve kötülüğün yapıcısı benim.
6. Öldükten sonra dirilmeye inanmam.
7. Bana göre bugün gerçek din, hayat dini, yaşamak dinidir.

Bu yedi madde, “Tam anlamıyla İslam’ın Âmentüsü’ne karşı oluşturulmuş bir reddiye, bir manifesto olarak değerlendirilebilir.” (s. 127).

Hasan Kolcu, Tevfik Fikret’le ilgili ilginç ayrıntılara yer verir. Özellikle Fikret’in Âkif’le tartışmalarında perde arkasındaki hadiseleri kaynaklar göstererek anlattığı satırlar, çok önemli bilgi ve tespitler içermektedir. İki büyük şair arasında geçen tartışma Fikret’in ölümüyle son bulmasına rağmen, Fikret’in üçüncü ölüm yıldönümünde Rıza Tevfik’in 1918’de Türk Ocağında verdiği konferansta ortaya attığı iddialar münakaşanın yeniden başlamasına sebep olur. Rıza Tevfik, konferansta Âkif’i haksız, Fikret’i haklı bulur ve Âkif’e çok ağır eleştiriler yönelir. Fikret’in dinsiz olmadığını, “Kudret-i Külliye”ye iman ettiğini, dindar olmasa da fazilet sahibi olduğunu söylemesi yankı uyandırır. Rıza Tevfik’in konferanstaki sözlerine cevabı, Âkif’in “günümüzün sahabeti” diye methettiği yakın dostu Babanzade Ahmet Naim verir. Ona göre Fikret, “Amerikan bandırası altında Protestanların propaganda ocağında, Müslümanlığa faydası olmayan bir hizmette ömrünü boş yere heba eden biridir.” (s. 132).

Seneler sonra Rıza Tevfik yanıldığını itiraf eder. Esasında onun müdafaa edilecek bir yanının olmadığını çünkü tevil edilmeyecek kadar açık şeyler söylediğini ifade eder ve ekler: “Fikret’i çok sevdiğim için şiirlerini felsefe karıştırarak müdafaa etmek istedim.” (s. 133)

Dönemin kudretli ilim adamlarından Fuat Köprülü de bu tartışmalardan sonra devreye girip *Tevfik Fikret ve Ahlakı* isimli bir kitap yayımlar. Köprülü, eserinde açıkça Fikret’i savunur. Fikret için kullandığı “... eserleri ve hayatıyla gençliğe kutsiyet duyguları telkinine çalışan bir ahlak mürşidi” ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. (s. 133)

Mehmet Âkif ile Tevfik Fikret arasında yaşanan bu hadiseler edebiyat tarihimiz açısından neredeyse bir kırılma oluşturur. Ölümlelerinden sonra da iki kutup, iki taraf olarak hep gündemde tutulur. Özellikle bu kutuplaşma “1940’lardan sonra Fikret’in Marksistler, Âkif’in dindarlar tarafından bir bayrak hâline getirilmesiyle değişik bir istikamete yönelir.” (s. 135) Hasan Kolcu’ya göre iki taraf da ideolojik bir tavır takınır. İlericilik-gericilik, sağcılık-solculuk, dindarlık-dinsizlik, milliyetçilik-evrensellik konularında iki isim de hep hammadde olarak kullanılır. Gelecekte de böyle devam edeceği benzer. (s. 135)

3- Oğlu Halûk'un Şahsında Düştüğü Tezatlarn

Oğlu Halûk'un doğuşu, Fikret'te hayata dair iyimser düşünceler uyandırır. Fikret oğlunu, yetişmesini arzu ettiği neslin temsilcisi olarak görür ve ona göre yetiştirmek ister. Kolcu, Mehmet Kaplan'dan yaptığı alıntıyla Fikret'in bu düşüncelerini ortaya koyar: "Halûk Avrupa'ya gidecek orada (pür-tehâlûk, hayat ve kuvvetler ne bulursa, sanat, fen, itimat, itina, cesaret, ümit) hepsini yüklenerek yurda getirecek(tir)." (s. 153) Ancak gelişmeler Fikret'in beklediği gibi olmaz. Mühendislik eğitimi alan Halûk, Amerika'ya yerleşir ve din değiştirir. Hasan Kolcu; bu din değiştirme olayını Fikret'in annesinin de din değiştirmesine, Halûk'un küçük yaşlarda dinî ve millî değerlerle yetiştirilmemesine, okuduğu misyoner okulunda Hristiyanlık tesirinde kalmasına bağlar. Özellikle büyükannesinin dinini seçerek aslına rücu ettiğinin de altını çizer.

4- Vatan ve Osmanlılık Tezatlarn

Fikret, vatan konusunda da istikrarı yakalayamaz ve yine tezada düşer. Önceleri vatani yücelten şiirler yazarken sonraları vatani, milleti, dini hatta her şeyi tahkir eder. Hangi konularda tezada düştüğü de kitapta örneklerle açıklanmıştır. Vatan sevgisini anlattığı mısralarda alegori hâkimdir. Vatani genellikle anneye, güzel bir kadına, genç bir kıza, ak saçlı bir ihtiyara, heybetli bir çınara benzettir. Bu benzetmelerde Namık Kemal'den etkilendiğini söylemek mümkündür. (s. 171)

Fikret'in tezat yaşadığı bir başka konu ise kimlik meselesidir. Fikret, toplumsal kimlik olarak Osmanlılık düşüncesini benimser. Sanatında bu aidiyet duygusuna ve düşüncesine yer verir; fakat bu aidiyet bağını bazen yerer, bazen över. Burada da bir netlik gösteremez, tezada düşer.

"Allah mu'ininiz ola Osmanlılar sizin,

Târih vâsf-ı satvetinizle dolar sizin!"

mısralarının yer aldığı "Teşyi'den Avdette" şiirinde Osmanlı askerlerine minnetini ifade ederken "Sis" şiirinde geçen,

"Milyonla barındırdığın ecsâd arasından

Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dıraşân?"

mısralarıyla "milyonla barındırdığın cesetler arasından temiz ve parlak kaç alın çıkar" diyerek Osmanlıyı aşığılar. (s. 187)

Sonuç

Tezatlarnın Şairi Tevfik Fikret, Yenileşme Devri Türk Edebiyatı'nın şiirde en önemli temsilcilerinden biri olan Tevfik Fikret hakkında yazılmış kapsamlı bir çalışmadır. Fikret'in "izlediği sanat çizgisinde, siyasi kanaat, tarih, fikir, din ve inanç konularında

yaşadığı ve sanatına yansıttığı çelişkileriyle” tezatların şairi olduğunu söz konusu eserde açıkça görebilmek mümkündür. Eser; ilk tezadını Sultan Abdülhamit yönetimine karşı gösteren Fikret’in önceleri sevip saydığı, yönetimini övüp yücelttiği Sultan Abdülhamit’i sonraları hangi sebeplerle yerdığı ve nefretle andığı gerçeklerini okuyucuların takdirlerine sunmaktadır. Fikret’in din, Halûk, vatan ve Osmanlılık konusunda yaşadığı tezatlar da eserde ele alınmıştır. Hasan Kolcu’nun kitabında şairin yalnızca siyasi tavırları değil, dinî, tarihî, ahlaki tavırları da irdelenmiş ve ortaya net bir Tefik Fikret portesi çıkarılmıştır. Bu portrede hırçınlık ve memnuniyetsizlik belirgin çizgiler olarak göze çarpar.

Övgü ve yergi abartılarından arındırılmış hakiki bir Fikret portresine bugün çok ihtiyaç vardır. Bu eser, “Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür” bir şair olan Tefik Fikret’in aynen kendini ifade ettiği gibi, özgür bir şekilde ve objektif bir tavırla anlaşılmasına katkı sunacaktır. Eser, aynı zamanda kendisinden sonraki Tefik Fikret çalışmaları için de yol gösterici bir niteliğe sahiptir.

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek alınmamıştır.*

Kaynak

Kolcu, Hasan. (2021). *Tezatların Şairi Tefik Fikret*. Platanus Publishing.